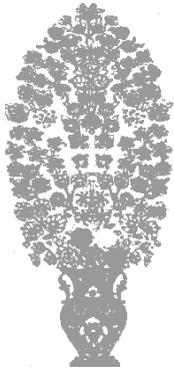

معرفی کتاب

○ مجید کیانی نژاد

مروری بر کتاب «مفهوم امر قدسی»

کتاب مفهوم امر قدسی یکی از کتب کلاسیک جایگزین ناپذیر دین‌شناسی است که در عرصه‌های گوناگون فلسفه دین، روان‌شناسی دین و پدیده‌شناسی دین در زمره مراجع اصیل و منابع معتبر بشمار می‌رود و هیچ کتاب و نوشته جدی و عمیق علمی در عرصه‌های مختلف دین‌شناسی و دانش ادیان، به خصوص هرمنوتیک دینی و پدیده‌شناسی دین به زبانهای مختلف اروپایی وجود ندارد که از آن نام نبرده و بدان استناد نکرده و ارجاع نداده باشد.

این کتاب در بین دین‌شناسان، مورخان ادیان و فیلسوفان دین و استادان و دانشجویان رشته ادیان و دین‌شناسی تطبیقی از اعتبار و شهرت ویژه‌ای برخوردار است.

مفهوم امر قدسی از نخستین کتابهایی است که حوزه‌های مختلف دین پژوهی مثل «پدیده‌شناسی دین»، «روان‌شناسی دین»، «فلسفه دین»، «الهیات فلسفی» و حتی «عرفان دینی» را در برمی‌گیرد و به همین سبب در اغلب منابع دین‌پژوهی، آن را از بزرگترین پدیده‌شناسان دین و پیشگامان روان‌شناسی دین به شمار می‌آورند.

اتو در این کتاب با نگاهی پدیده‌شناسانه به تفسیر «تجربه دینی» پرداخته و در ضمن طرح مطالب به روان‌شناسی دین، عرفان دینی و مباحث مربوط به فلسفه دین و الهیات نیز پرداخته است. بی‌جهت نیست که دین‌پژوهان نامدار معاصر، این کتاب را نقطه عطفی در تاریخ

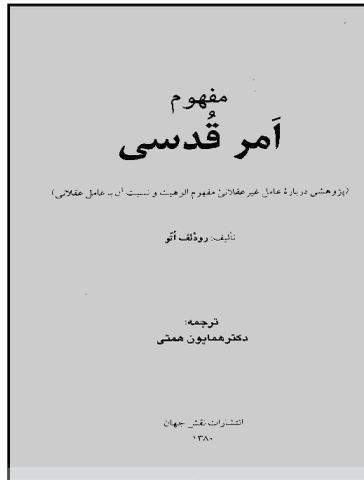

○ مفهوم امر قدسی

○ تألیف: رودلف اتو

○ ترجمه و توضیح: دکتر همایون همتی

○ انتشارات نقش جهان، چاپ اول، ۱۳۸۰، ۳۳۰۰ نسخه

که حریم الوهیت جایگاه او نیست. بحث از قدرت و عظمت خداوند و حیرت‌زایی وجود شگفت او در ادامه این مباحث مطرح می‌شود و در این بخش اتو در چند موضع سخنانی از ویلیام جیمز نقل می‌کند که کاملاً صیغه عرفانی دارند و مربوط می‌شوند به رابطه بنده با خدا و هویت یابی آدمی در اثر این رابطه. بحث از «به کلی دیگر» یا «مطلقاً دیگر» یا «غیرمطلق» دنباله همین بحث رازآلودگی و حیرت‌زایی و هویت خداوند مطرح شده و اتو در آنجا تصریح می‌کند که خدا شباهتی با هیچ یک از موجودات دیگر ندارد و هرچه درباره او گفته شود جز به طریق رمز و تمثیل و زبان نمادین نتواند بود.

چند فصل بعدی نیز ادامه همین مطلب است و اینکه آدمی به هنگام قرار گرفتن در برابر خدا یا امر قدسی چه حالی دارد و در این جا اتو سخنانی از کتاب «اعترافات» قدیس آگوستین، عارف معروف مسیحی و نیز تجربه هراس اشعیای نبی نقل می‌کند که در واقع نوعی پدیده‌شناسی فرد دین‌دار و نیز روانشناسی دین است.

فصل هشتم کتاب به جستجوی تصویر امر قدسی در عهد قدیم اختصاص دارد و در فصل نهم نیز امر قدسی در عهد جدید مورد بحث قرار گرفته است که در این دو فصل تلقی یهودی و مسیحی از امر قدسی تشریح شده است.

اتو در فصل دهم کتاب به بررسی امر قدسی در اندیشه و نگرش مارتین لوتر مصلح معروف پروتستانت می‌پردازد و تفاوت خدای زنده با خدای هیچکاره در اندیشه لوتر را توضیح می‌دهد.

فصل یازدهم مشتمل بر بحثی درباره ترس، عشق و احساسات و حالات روانی عادی آدمی و تفاوت آنها با ترس دینی، عشق دینی و دیگر حالاتی است که فرد دیندار در مواجهه و تماس با امر قدسی تجربه می‌کند.

در فصل دوازدهم اتو با تعبیری کانتی، قدسی را همچون مقوله‌ای پیشینی برای روح بشر معرفی می‌کند حاصل سخن اتو در این فصل طرح این مدعاست که دینداری و گرایش به امر قدسی، امری ساختاری و ذاتی

دین‌پژوهی و ادبیات مربوط به شناخت ادیان و دانش دین‌شناسی به شمار آورده‌اند.

کتاب مفهوم امر قدسی اتو از نوزده فصل اصلی و سخن مترجم تشکیل یافته است. در مقدمه مترجم محترم پس از شرح مختصری از زندگی اتو و آثار او به توضیح فصل‌های کتاب پرداخته است.

اتو در نخستین فصل کتاب درباره تلقی انسان از خدا بحث می‌کند. سخن او این است که خدا فوق عقل و توصیف است و موجودی درک‌ناپذیر و تعریف‌ناپذیر است و هرگونه تعریف خدا از طریق تمثیل و قیاس است و رنگ بشری دارد و آمیخته با محدودیت‌های بشری است بنابراین خدا را با عقل نمی‌توان شناخت و عقل بشری ناتوان‌تر از آن است که بتواند خدا را درک کند.

فصل دوم کتاب به توضیح و تحلیل «نومینوس» یا امر قدسی اختصاص دارد که اتو آن را از واژه یونانی نومن (Numen) اخذ نموده و ساخته است. بیان‌ناپذیری، تعبیرناپذیری، غیرقابل توصیف بودن، از چنگ عقل گریختن، و پس زدن هرگونه تحلیل مفهومی از خصوصیات امر قدسی است.

در فصل سوم کتاب، اتو عناصر موجود در احساس امر قدسی یا مینوی را برمی‌شمرد و در رأس همه از احساس آفریدگی و آگاهی از مخلوق بودن سخن می‌گوید احساس آفریدگی یعنی اینکه آدمی احساس کند و در خود بیابد که هستی او عین اتکا و وابستگی به سویی و جایی و کسی است و مطلق و رها نیست لب و گوهر دین از نظر اتو همین تجربه و احساس آمیزندگی است.

اتو در فصل چهارم کتاب و در بحث از عناصر موجود در امر قدسی، دو مسئله راز و هویت را مطرح می‌سازد. رازآلودگی و هیبتناکی دو جنبه اساسی در تجربه امر قدسی‌اند، قدسی هم رازآلود است و هم هیبتناک. رازآمیزی او باعث می‌شود که فراتر از عقل و درک آدمی قرار گیرد و هیبت‌ناکی او موجب می‌شود که نوعی هراس لذت بخش در آدمی ایجاد گردد که از او حریم بگیرد و قلمرو بندگی را با الوهیت اشتباه نگردد و بداند

۱- ذهنی بودن (Subjective)، ۲- غیرعقلانی بودن (Irrational) به معنای خرد ستیز و نامعقول بودن، ۳- فردگرایانه بودن (Individualistic)، ۴- غیرتاریخی بودن (Ahistorical) به نظر وی این ایرادها غیراز اشکال‌های دیگری مثل غفلت کامل از جنبه‌های اجتماعی، سیاسی و دیگر کارکردهای (Functions) متنوع دین است که به خصوص در دانش‌هایی مثل «جامعه‌شناسی دین» و «تاریخ ادیان» از آنها بحث می‌شود. اشکال‌های خود استاد در مقالات ایشان به تصریح و تفصیل ذکر شده، اما مهمترین ایراد ایشان به اتو عدول از اصول پدیده‌شناسی دین و مراعات نکردن ضوابط آن است. وی معتقد است که او در پاره‌ای مواضع کتاب «مفهوم امر قدسی» مبانی پدیده‌شناسی دین را به کلی زیر پا نهاده و با جزم اندیشی یک متکلم مسیحی بسیار متعصب بارها درباره برتری مطلق مسیحیت بر تمامی ادیان جهان سخن رانده است که این کار اگر در یک نوشته الهیاتی و هنجاری کاری مجاز یا مطلوب باشد، در یک اثر مربوط به دین‌پژوهی و پدیده‌شناسی دین به طور مجاز یا مطلوب باشد، در یک اثر مربوط به دین‌پژوهی و پدیده‌شناسی دین به طور قطع کاری نادرست و غیرمجاز و کاملاً مردود است.

اشکال مهم‌تر و جدی‌تر وی اینست که از پدیده‌شناس دین، توقع نمی‌رود که نسبت به یکی از بزرگترین ادیان توحیدی جهان چنین تعصب‌آلود یا تحقیرآمیز سخن بگوید و اگر هم بی‌غرضانه و بدور از تعصب و صرفاً از روی ناآگاهی و بی‌خبری نسبت به ماهیت دین اسلام بوده که البته بازنگاهی نابخشودنی در عرصه فرهنگ و اندیشه است و به هیچ رو قابل اغماض نیست.

دکتر همتی در ادامه بحث به ادامه دهندگان راه اتو پرداخته و از کسانی مانند گرار دوس فاندربلیو، فریدریش هیلر، گوستاومنشینگ و یواخیم واخ نام می‌برد که این دو تن اخیر از شاگردان ممتاز او بوده و به همین سنت تعلق دارند. از میان اتوشناسان معروف روزگار ما نیز از کسانی مثل آلموند، دیویدسون، بندل و میرچالیا به نام می‌برد که در کنار دیگر پدیده‌شناسان دین مثل کریستنسن، ویدن گرن، بلیکر و دیگر معاصران همچنان سنت پدیده‌شناسی دین را ادامه می‌دهد و با تفاوت‌های اندکی به تکمیل نظریه اتو و رفع کاستی‌های آن پرداخته و آرای او را به جهان معاصر معرفی می‌کند. نیز در بین اتوشناسان بزرگ و مشهور عصر ما کسانی مثل هارولد ترنر، ویلارد آکستوبای را معرفی می‌کند. وی سپس به مسأله قداست و قدسی و تفکیک بین آن و امر نامقدس پرداخته و عنوان می‌دارد که این مسئله از دیرباز ذهن متفکرانی را به خود مشغول ساخته بود که از آن میان به افرادی مانند امیل دورکیم، ناتان سدرلوم، اوراد ویلیگر، ویلهلم ویندلبانند، فستوژی، ارنست والتر و رابرت لیست می‌پردازد.

است که ریشه در سرشت و فطرت بشر دارد. فصل سیزدهم کتاب به تجلیات امر قدسی مربوط است و از ارواح، اسطوره، نمادها، جادو، داستان پریان، اشیای پاک و ناپاک سخن به میان می‌آید که چگونه به نحوی تجلی‌گاه امر قدسی قرار می‌گیرد.

فصل چهاردهم به مسأله تکامل دینی و تفاوت بین تجربه دینی در مورد دین‌های ابتدایی با دین‌های پیشرفته و بزرگ می‌پردازد. معنای وحی و الهام نیز در همین فصل تشریح شده است.

در فصل پانزدهم کتاب بحث پیشینی بودن مفهوم امر قدسی و عناصر پدیدآورنده آن مطرح شده است اتو در این فصل به واقع در پی اثبات فطری بودن دین‌گرایی و خداجویی بشر است و در آغاز این فصل تصریح می‌کند که دین را نباید با اخلاق یا فلسفه یکی انگاشت. در این فصل سخنان و بیان اتو لحنی عرفانی دارد و به همبستگی و پیوند عمیق و استوار دین و عرفان تصریح و تأکید می‌کند.

شانزدهمین فصل کتاب به «تجلیات قدسی و قوه شهود الهی» بشر اختصاص دارد و اتو در این فصل این عقیده را مطرح می‌سازد که آدمی در عمق جان و درون روحش از نیروی وجدان و تمیز حق و شناخت امر قدسی و عالم غیب برخوردار است و پیوسته او را می‌جوید و از درون خود برانگیخته می‌شود و ندای او را درون جان خود می‌نیوشد و گوشه غیب نیوش و جانی غیب‌شناس و غیب‌گیر دارد.

در فصل هفدهم کتاب، اتو می‌کوشد تا ردپای عقیده به قدسی و تجلیات قدسی را در مسیحیت اولیه و آغاز ظهور مسیحیت نشان دهد. فصل هیجدهم کتاب به بررسی الوهیت و غیب‌شناسی و خداگرایی در مسیحیت موضوع کنونی اختصاص داده شده است. نوزدهمین فصل کتاب مروری بر خلاصه مطالب مطرح شده و نتیجه‌گیری مؤلف از آنهاست.

بهر تقدیر اتو در این کتاب بسیار با اهمیت کوشیده است عنصر دینی مشخص در تجارب دینی را به ویژه باتوجه به عامل غیرعقلانی - یعنی آنچه که پس از برداشتن عناصر عقلانی به جا می‌ماند - توضیح دهد که البته این سخن بدان معنا نیست که اتو وجوه عقلانی دین را نادیده گرفته است بلکه به طور عمده به ابعاد عقلانی دین توجه نموده و کتاب یادشده تنها به بررسی درباره رابطه عنصر عقلانی با عنصر غیرعقلانی تجربه دینی پرداخته است.

دکتر همتی، بخش افزوده مترجم انگلیسی به کتاب اتو را در ترجمه فارسی حذف نموده است. مترجم در این قسمت به پی‌گیری نشانه‌های حضور امر قدسی در متون ادبی زبان انگلیسی پرداخته که از نظر مترجم فارسی برای خواننده فارسی زبان فایده چندانی نداشته است و لذا حذف گردیده است.

دکتر همتی به طرح چهار ایراد اساسی که کورت رودولف در مورد نظریه دینی اتو مطرح ساخته می‌پردازد. این ایرادها عبارتند از: